

Milan Mihaljević

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Trg Nikole Šubića Zrinskog 11
10000 Zagreb
<https://orcid.org/0000-0003-3702-2388>
milanmihalj55@gmail.com

SASTAVNE KOMITATIVNE KONSTRUKCIJE U HRVATSKOGLAGOLJIČNIM TEKSTOVIMA

U članku se opisuju sastavne komitativne strukture u hrvatskoglagoljičnim tekstovima koje u literaturi dosad nisu bile uočene. Riječ je o konstrukcijama kojima je subjekt komitativna skupina, a predikat je u množini i onda kad je orijentir u jednini. Primjeri su podijeljeni u tri skupine: 1. oni u kojima se orijentir i komitant pojavljuju neposredno jedan uz drugi, 2. oni u kojima orijentir i komitant nisu neposredno jedan uz drugi, ali se nalaze u istoj surečenici, a množinski je predikat u drugoj surečenici i 3. oni u kojima komitant nije u istoj surečenici s orijentirom, nego s predikatom koji je u množini. Za sve tri navedene vrste konstrukcija postoje primjeri u kojima predikat nije u množini, nego u jednini, tj. sročan je samo s orijentirom. Zbog razmjerno velikoga broja primjera (više od 40) i činjenice da se različiti prijepisi tekstova ne podudaraju u drugim elementima konstrukcije, autor zaključuje da najvjerojatnije nije riječ o spontanim pogreškama pisara, nego o sustavnoj, iako rubnoj, pojavi u staročakavskome. Utvrdivši da dosadašnja objašnjenja varijacije u sročnosti komitativnih konstrukcija u drugim slavenskim jezicima ne mogu na zadovoljavajući način opisati sve primjere iz hrvatskoglagoljičnih tekstova, autor predlaže objašnjenje koje se temelji na pretpostavci da leksikalizirani 'subjekti' u jezicima s neizrečenim subjektom nisu na sintaktičkome položaju subjekta (Spec,TP), nego na položaju topika, a da je na dubinskome položaju subjekta (Spec,vP) prazna zamjenica *pro* koja može imati i razdijeljeni antecedens, tj. biti koreferentna ili samo s orijentirom ili i s orijentirom i s komitantom. Množinska je sročnost moguća samo onda kad su i orijentir i komitant ispred predikata. Kad je komitant iza predikata, predikat može biti samo u jednini.

1. Uvod

Tema su ovoga rada konstrukcije kojima je subjekt komitativna skupina, a opisuju jedan događaj – izražen jednim glagolom – u kojemu dva istodobna sudionika imaju istu semantičku ulogu, ali im je funkcionalni i strukturni položaj različiti (Stassen 2000.; Uhlik i Žele 2021.). Komitativnu skupinu čine središnji sudionik, kojega ćemo zvati *orijentir*,¹ te *komitant*² i *komitativni obilježivač*. Komitativni je obilježivač u hrvatskoglagoljičnim tekstovima, kao i u suvremenome hrvatskom jeziku, prijedlog *s(a)*. Orijentir može biti imenska skupina bilo u kojemu padežu, ali je u konstrukcijama koje nas ovdje zanimaju – budući da je riječ o rečeničnome subjektu – obično u nominativu. Komitant mora uvijek biti u instrumentalu. Specifičnost je sastavnih komitativnih konstrukcija da u njima glava komitativne skupine zadržava rekciju prijedloga *s(a)*, ali poprima značenje sastavnoga veznika. Stoga se takve konstrukcije često nazivaju i *komitativnim koordinacijama*.

Za razliku od suvremenoga hrvatskog standardnog jezika, u kojemu je predikat sastavnih komitativnih struktura uvijek sročan samo s orijentir, u hrvatskoglagoljičnim se tekstovima, osim takvih primjera, pojavljuju i oni u kojima je predikat sročan s cijelom komitativnom skupinom, tj. može biti u dvojini ili množini i onda kad je orijentir u jednini. Komitativne strukture s predikatom u množini uobičajena su pojava u istočnoslavenskim i zapadnoslavenskim jezicima, a posljednjih su desetljeća često istraživane u ruskome i poljskome jeziku (Dyła 1988.; McNally 1993.; Dalrymple, Hayrapetian i Holloway-King 1998.; Vassilieva 2000.; Feldman 2002., 2003.; Dyła i Feldman 2003.; Vassilieva i Larson 2005.; Trawinski 2005., 2012.; Arhipov 2005., 2008.; Larson 2014.; Burukina 2024. itd.). Od južnoslavenskih standardnih jezika samo su u slovenskome zabilježene komitativne konstrukcije s predikatom u dvojini i to samo podvrsta poznata kao *inkluzivne konstrukcije* u kojima je skup označen komitantom već sadržan u skupu koji je označen orijentir. Drugim riječima, u slovenskome se pojavljuju samo primjeri kao što je:

- (1) Midva s Špelo sva šla v kino.
‘Ja i Špela smo išli u kino.’,

¹ Isti naziv rabi i Benić (2021.) te u ruskome (*ориентир*) Arhipov (2005.). U literaturi na engleskome jeziku najčešće se rabi naziv *landmark*, a osim njega pojavljuju se još *central participant* i *main protagonist*.

² Arhipov (2005.) rabi naziv *спутник*, a u literaturi na engleskome jeziku uobičajen je naziv *associate*.

u kojima je orijentir uvijek zamjenica u dvojini (Uhlik i Žele 2019: 127–129). U ruskome i poljskome, koji nemaju dvojину, u takvim je primjerima orijentir zamjenica u množini. Za razliku od slovenskoga ti jezici imaju i komitativne konstrukcije s predikatom u množini koje nisu inkluzivne, kako pokazuju sljedeći poljski

- (2) Małgorzata ze swoją siostrą były na wycieczce
‘Małgorzata i njezina sestra bile su na izletu’

i ruski primjer

- (3) Петя с Машей танцевали на вечеринке.
‘Petja i Maša plesali su na zabavi’.

Zbog osobitosti u odnosu na druge komitativne konstrukcije, inkluzivne se konstrukcije u jezikoslovnoj literaturi često izdvajaju kao poseban tip i zovu se *inkluzivne konstrukcije s množinskim zamjenicama* (engl. *Inclusive Plural Pronoun Constructions* ili skraćeno IPPC). U hrvatskoglagoljičnim tekstovima nismo zabilježili takve primjere, nego samo primjere neinkluzivnih komitativnih konstrukcija s predikatom u dvojini ili množini. U ovome radu pokušat ćemo odgovoriti na tri pitanja: 1. Jesu li primjeri s predikatom u množini ili dvojini samo pisarske pogreške ili je riječ o sustavnoj pojavi?, 2. Ako nije riječ o pogreškama, kojemu sustavu pripadaju takvi primjeri, hrvatskomu crkvenoslavenskomu ili starohrvatskomu (čakavskomu)? i 3. Kako objasniti varijaciju u sročnosti po broju?

2. Vrste komitativnih konstrukcija

Primjeri komitativnih konstrukcija s predikatom u množini ili dvojini mogu se u hrvatskoglagoljičnim rukopisima podijeliti u nekoliko podskupina. U prvoj su primjeri u kojima su orijentir i komitant susljedni i oba su u jednini, a predikat je u množini:

- (4) a.³ i potom’ p(o)рь s ž(a)knom’ svlêcite oltare . čtuče sa
a(ntifonь) – MVat₄ 88a

³ Isti primjer s glagolom u množini i oblikom nominativa množine muškoga roda aktivnoga prezentskog participa glagola *čisti (čtuče)* imaju još: BrVO (236a), MBer₂ (63d) i MVb₁ (91bc).

- a'.⁴ i potomъ p(o)ръ s' žaknom' svlêcite oltare pouêce .
an(tiponъ) – BrVb₁ 154d/155a
- a''. i potom' pop' s žaknomъ . svlcita oltare çtuêce sa
a(ntifo)нъ – BrVb₃ 160bc
- lat. *Post refectiorem sacerdos cum acolyto denudat
altaria legendo an(tiphonum)* – MR 73c
- b. перъ man'dalêna . sa ivanomъ . tužni esu . mojomъ
ranomъ . (RitKlim – Gospin plač).

Smjenjivanje množine i dvojine u primjerima (4a) i (4a'') nema nikakvu važnost za sintaktičku strukturu konstrukcija. U hrvatskome jeziku toga razdoblja dvojina je kategorija koja se gubi, pa je stoga razumljivo da se pojavljuju primjeri u kojima se ona smjenjuje s množinom. Riječ je o primjerima iz rubrika koje su najčešće pisane govornim hrvatskim jezikom čakavske boje. Zbog toga ne iznenađuje činjenica da u većini kodeksa u tome primjeru nalazimo množinu. Dvojina se kao kategorija znatno bolje čuva u službenim liturgijskim tekstovima pisanima hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom (Mihaljević 2011.)

I u sljedećim su primjerima orijentir i komitant susljedni, orijentir je u jednini, predikat u množini, a od primjera (4) razlikuju se samo time da je i komitant u množini:⁵

- (5) a. i v ta večer' popъ s žakni svlêcite oltare . pouêce si .
a(ntifo)нъ – MKop 81d
- a'. i potomъ p(o)ръ s žakni svlêc(i)te olt(a)ri çtuêce sa
an(tifonъ) – MBer₁ 79a
- a''. pot(o)m' p(o)ръ s' žakni sv'lcite olt(a)ri sa a(ntifo)нъ
g(lago)le – MOxf₂ 59b

⁴ Isti se primjer s glagolom u množini i oblikom nominativa množine muškoga roda aktivnoga prezentskog participa glagola *pêti* (*pouêce*) pojavljuje i u BrVb₂ (107a), BrBer_{2il} (150a), MRoç (76c) i MNY (99c).

⁵ Primjeri (5a–a'') inaèice su primjera (4a–a''). Isto su tako primjeri (5b–b'') inaèice istoga primjera. Inaèica primjera (5b') pojavljuju se u MNY (121b) također s ikavskim oblikom *sviêce*, ali s oblicima *oblêçeni* i *vážgubъ*, u MHrv (98a), koji također ima ikavski oblik *sviêce*, ali i ikavski oblik participa *oblîç(e)-ni* te glagol u obliku *vžgubъ* bez vokalizacije jera, u MPt (87c), u kojemu glagol ima isti oblik kao u MNY (*vážgubъ*), a particip *obl(ê)çeni* i imenica *sv(ê)çê* skraćeni su. Isto je i u MPM (82a), dok je u MBer₂ (81b) 3. lice množine glagola bez završnoga *t* (*vážgu*) i ikavski oblik imenice *sviêce* te ekavski oblik participa *oblêçeni*.

- b. p(o)рѣ s žakni čьstno vžьgut' svêće okr'st' oltara – MVat₄ 108c
- b'. p(o)рѣ s žakni častno obl'čeni važgut' sviće oh(гьst)ь oltara – MNov 107a
- b''.⁶ porѣ s žakni častno oblêčeni važgutъ svêće okolo oltara – MVb₂ 115c
- lat. *sacerdos et ministri accenduntur luminaria in altari*
– MRV 157b.

Posebno treba izdvojiti inačicu primjera (5b–b''):

- (6) p(o)рѣ s ž(a)kni častno oblêčen' . v'ž'gut' sv(ê)će oh(гьst)ь olt(a)ra – MOxf₂ 70d,

u kojoj je atribut *častno oblêčen'* u jednini, što znači da se odnosi samo na orijentir, a ne na cijelu komitativnu skupinu kao u primjerima (5b–b''), a glagol *v'ž'gut'* u množini, inačicu:

- (7) p(o)рѣ s žakni častno oblêčeni i važgutъ svêće oh(гьst)ь oltara – MN 62a,

u kojoj je između komitativne skupine i predikata veznik *i* te inačicu

- (8) i potomъ s žakni oblêčenъ čs'tno i žgut sviće oh(гьst)ь oltara – MOxf₁ 103c,

koja je kombinacija prethodnih dviju. U njoj je atribut u jednini, kao u primjeru (6), ali je između komitativne skupine i predikata veznik *i*, kao u primjeru (7). Ta je inačica zanimljiva i po tome što u njoj orijentir nije izrečen, nego se može samo shvatiti iz konteksta.

U primjeru (9) orijentir i komitant nisu susljedni, ali se nalaze u istoj surečenici:

- (9) a. p(o)р' oblêčet se v planitu krasnu s žakni . prišdše
pred' oltar' poklonite se na kolêna . i druži stoeće v hori . poite
letenie – MVat₄ 108c

⁶ Isti oblik s prijedlogom *okolo* (umjesto *ohrьstv/okrьstv*), ali s ikavskim oblikom imenice *sviće*, ima i MSegn (91a).

a'.⁷ p(o)ръ oblêčet' se v' planitu krasnu s žakni prišdъ prêd' oltarъ poklonet' se na kolênih' . a družu stoeče v' hori naprav'ni i posrêdê hora poite letenie – MNov 106d/107a

a''.porъ ob'lêčet' se v planidu k'rasnu s' žakni . prišad'she prêd' ol'tarъ pok'lonet' se i poklaknutъ na kolenih' . a družu v korê poite lêtenie posrêdê kora – MNY 121b

lat. *Sacerdos et ministri induuntur paramentis albi coloris deinde reverentibus ad altare et aliis omnibus genuflexis cantantur litaniae in medio chori* – MRV 157b.

U inačici iz MVat₄ prvi je glagol (*oblêčet se*) u jednini, a u množini su i drugi glagol (*poklonite se*) i particip (*prišdše*). I u inačici iz MNov prvi je glagol također u jednini, a drugi u množini, ali je particip (*prišdъ*) u jednini.⁸

Zanimljive su i inačice prijevoda latinske rečenice

(10) *Ac deinde ipso cum ministris in vestiarium reverentibus dicitur vespere sine cantu* – MR 81b,

koje su navedene u:

(11) a.⁹ otstupi ot oltara i svlêci se i sь ž(a)kni . i rcête v(e)č(e)rnû – MVat₄ 96b

b. otstu(pi) ot oltara i sv'leci se s' žak'ni i r(e)cite vičer'nu – MBer₂ 71c

c.¹⁰ ots'tupi ot' ol'tara . i s'vlêci se ot' rizъ cr(ê)kvênihъ . i s' žak'ni r'cite vičer'nu – MVb₁ 99b.

Kako je vidljivo, u svim primjerima i u latinskome orijentir nije izrečen, komitativna se skupina u primjerima (11a) i (11b) nalazi u istoj surečenici s glagolom *svlêci se/sv'leci se*, a u primjeru (11c) dio je iste surečenice s glagolom

⁷ Isti primjer imaju i MPt (87c) te MPM (82a).

⁸ Upitno je koliku važnost treba pridavati razlici u obliku participa jer su oba oblika (i nominativ jednine i nominativ množine muškoga roda) među oblicima koji se rabe u priložnoj službi, tj. imaju isti (nesklonjiv i nesročan) oblik neovisno o rodu, broju i padežu imenske skupine na koju se odnose (HCJ 2014: 188, 228).

⁹ Istu strukturu imaju i MRoč (82c), MBer₁ (87a), MBrib (22b), MOxf₁ (94ab) i MVb₂ (103b). Primjeri se u njima od MVat₄ razlikuju time da oblik imperativa nije *rcête*, nego *rcite*, MVb₂ zamjenjuje i oblik *svlêci* oblikom *svlci*, a glagolu je dodana i dopuna *s rizъ cr(ê)kvenihъ*. Slično je i u MOxf₁, u kojemu ta skupina glasi *slêci (!) se ot rizъ crêkvenihъ*.

¹⁰ Istu strukturu imaju još MVat₈ (109b), MOxf₂ (63d) i MNY (109bc). MOxf₂ zamjenjuje oblik *svlêci se* oblikom *sv'lc se*, a MNY oblikom *svlci se* te usto pogreškom ponavlja oblik *otstupi*.

r'cite. U svim je primjerima u prvim dvama konjunktima glagol u jednini, a u posljednjemu u množini. I u primjeru (12) riječ je o koordiniranoj strukturi u kojoj je komitativ dio drugoga konjunktta, a orijentir je u prvome konjunktta:¹¹

(12) a. svršivše tercu p(o)ръ oblěč(e)n' bes planiti i s žakni
oblečenimi pristupetъ prěd' olt(a)ръ bl(agoslo)viti svěče –
MRoč 151a

a'. svr'šivše tercu . porъ oblěčenъ bez' planiti . i s žak'ni
oblěčenimi . pristupetъ prěd' oltarъ sviče bl(agoslo)vetъ –
MBrib 61c

lat. *Finita Tertia, Sacerdos indutus sine Casula, cum Ministris
indutis, procedit ad benedicendum Candelas, in medio ante
Altare* – MR 159b.

U prvome je konjunktta particip *oblěč(e)n'* u jednini, što znači da je sročan samo s orijentirrom, a predikat je drugoga konjunktta *pristupetъ* u množini, što znači da je sročan s komitativnom konstrukcijom kao cjelinom.

Za sve su navedene vrste komitativnih konstrukcija u tekstovima potvrđeni i primjeri s predikatom u jednini. Inačice su primjera (4a) na istome mjestu u tekstu sljedeći primjeri:

(13) a.¹² i potomъ p(o)ръ s žaknomъ svl'ci oltari čtuče sa
an(tifonъ) – MNov 89ab

a'. potomъ porъ s' žakn(o)mъ svlěci olt(a)ръ pouče sъ
an(tifonъ) – MBerl 69c

a''. i potomъ p(o)ръ s' žaknomъ svlci ol'tari čtuče
an(tifonъ) – MHrv 82b,

a inačice primjera (5a) primjeri:

(14) a. i potomъ porъ s' žakni svlěci ol'tare g(lago)lûče si
a(ntifo)нъ – MOxf₁ 88a

a'. i potomъ porъ s žakni svlci olt(a)ri čtuče sa a(ntifo)нъ
– MVb₂ 94d.

¹¹ I ovdje je, kao i u primjeru (11a), nominativ množine participa *svršivše/svr'šivše* vjerojatno nesročan, popriloženi oblik jer su upravo oblici na *-če* i *-še* najčešći u toj ulozi (HCJ 2014: 188).

¹² Isti oblik imaju i MVat₈ (101c), i tiskani misali MPt (73d), MSegn (76d) i MPM (68a).

Na mjestu primjera (9) u MHrv pojavljuje se inačica:

- (15) p(o)ръ obličet' se v' planitu kras'nu s žak'ni prišadše
pokleknet' se na kolina pred' oltaremъ . a druži stoeče
v kori . poite letenie – MHrv 97d/98a

s glagolom *pokleknet' se* u 3. licu jednine, umjesto 3. lica množine *poklonet' se*, kako je u primjerima (9a') i (9a''), odnosno umjesto 3. lica množine imperativa *poklonite se* iz primjera (9a).¹³ Kao prijevod latinske rečenice (10) zabilježeni su i primjeri:

- (16) a. otstupi ot oltara i svlici se ot rizъ cr(ê)kvenih' i s
žakni i r'ci v(e)č(e)rnû – MNov 97a
a'. otstupi ot oltara i svleci se ot rizъ cr(ê)kvenih' i s
žakni i r(e)ci v(e)č(e)rnu – MPt 80a
a''. otstupi ot oltara i svleci se ot rizъ crikvenihъ i s žakni
i reci vičernu – MPM 74b,

u kojima su glagoli u svim konjunktima u jednini. Na mjestu primjera (12) većina misala ima oblike 3. lica jednine glagola *pristupiti*:

- (17) a.¹⁴ svr'šivše tercu i šekstu . pop' oblêčen' bes planite .
i sь ž(a)kni oblêčenimi pristupitъ prêdъ oltar'
bl(agoslo)viti svêče – MVat₄ 175c
a'.¹⁵ svršiv'she ter'cu p(o)ръ obl'čeny bez' planite i s žakni
obl'čenimi pristupi prêd' oltar' bl(agoslo)viti sviče –
MNov 189c.

Oblik *pristupitъ* nesumnjivo je crkvenoslavenski oblik 3. lica jednine prezenta, dok se oblik *pristupi* može tumačiti ili kao oblik 3. jednine imperativa ili također kao hrvatski (čakavski) oblik 3. lica jednine prezenta u kojemu je otpalo ranije završno *-t*, što nam se čini vjerojatnijim i zbog toga što je u latinskome predlošku oblik 3. lica jednine prezenta *procedit*. Oblik 3. lica jednine prezenta ima na tome mjestu i MKož, ali od glagola *gresti* (*gredetъ*):

¹³ I tu je particip *prišadše* u popriložene obliku.

¹⁴ Oblik sa završnim *-t* (*pristupitъ*) imaju još MBer₂ (136a) i MNY (208d). U MOxf₂ (127a) oblik je skraćen, tako da se ne može sa sigurnošću reći je li riječ o obliku 3. lica jednine *pristup(it)t'* ili 3. lica množine *pristup(e)t'*.

¹⁵ Oblik bez završnoga *-t* (*pristupi*) imaju i MBer₁ (160a), MHrv (154d), MVb₁ (207a), MPt (151d), MSegn (173a) i MPM (141b).

- (18) po terci erêi obulčeny bezъ planête : sa slugami obulčenimi
gredety bl(agoslo)viti sviče : posredê prêd oltaremъ – MKož
151c.

Na mjestu primjera (9), (11) i (12) zabilježeni su u nekim misalima oblici bez komitativnih konstrukcija, tj. obične koordinirane strukture povezane veznikom *i*. Na mjestu primjera (9) to su:

- (19) a. pop' oblečet' se v planitu kras'nu i žak'ni prišad'she pred'
ol'tarъ i poklonet' se na kolenihъ a druži stoeči v' hori poûtъ
letenie i posredê hora d'va g(lago)leta – MBe₂ 81b
a'. porъ oblêčet se v pl(a)nitu krasnu i žakni . priš(a)dše pred'
oltarъ poklonet se na kolena . a druži stoeči v hori poûtъ
letenie i posredê hora dva recita – MSegn 90d.

Alternante su primjera (11):

- (20) a. odstupi ot oltara i s'vlêci se i žak'ni r'cite večernu
– MKop 90b
a'. odstupi ot ol'tara . i svl'ci se ot rizъ cr(ê)kvenihъ i r'c(i)te
večer'nu – MHrv 88c
a''. odstupi ot olt(a)ra i s'vlêci se ot svitъ cr(ê)kv(e)nihъ i
ž(a)kni . i rcite vič(e)rnû – MBerl 75c
a'''. odstupi od' oltara i svuci se od rizъ crikvenihъ i žakni i
recite vičernû – MSegn 83a,

a na mjestu primjera (12) bilježimo i strukture:

- (21) a. svršivše tercu p(o)ръ oblêčeny bez' planiti i žakni oblêčeni
pristupet' prêd' olt(a)гъ – MBe₁ 155a
a'. svršivše t(e)rcu p(o)ръ oblêčeny bezъ planiti i žakni oblêčeni .
pristupe predъ olt(a)гъ sviče bl(agoslo)v(i)ti – MVb₂ 184a.

Osobito je zanimljiv primjer:

- (22) s'v'r'šiv'she tercu porъ bez' planide oblêčeny . pristupi pred'
ol'tarъ svêče bl(agoslo)viti – MOxf₁ 201d,

u kojemu uopće nema komitativa iz primjera (12), nego je ostao samo orijentir i stoga su svi sročni oblici u jednini.¹⁶

¹⁶ Particip *s'v'r'šiv'she* i tu je u nesročnome, popriloženom obliku.

3. Položaj komitativnih struktura s predikatom u množini/dvojini

Kad smo uočili prve primjere komitativnih struktura s predikatom u množini, samo se od sebe nametnulo pitanje je li jednostavno riječ o pisarskim pogreškama. Svi su primjeri bili na istome mjestu u tekstu. Budući da se primjeri pojavljuju u više spomenika, nije vjerojatno da su istu spontanu pogrešku, neovisno jedan o drugome, napravili različiti prepisivači na istome mjestu. Ostaje, dakle, mogućnost da je pogriješio prvotni prevoditelj teksta, a da se onda njegova pogreška proširila nepažljivim prepisivanjem. U međuvremenu smo pronašli više od četrdeset primjera, ali još uvijek samo na nekoliko mjesta. Broj primjera smanjuje vjerojatnost da je riječ o pogrešci. Isto tako i činjenica da se prijepisi ne podudaraju potpuno u drugim elementima konstrukcije pokazuje da prepisivači nisu bili tako nepažljivi pri prepisivanju jer su svjesno mijenjali pojedine oblike, primjerice u primjerima (4a) i (4a'') smjenjuju se množina i dvojina, a u primjeru (4a') i (5a) umjesto glagola *čtuće* pojavljuje se glagol *poûće*, u primjeru pak (5a'') glagol *g(lago)le*, a promijenjen je i red riječi zamjenom mjesta objekta i glagola koji je premješten iza njega itd. Takve promjene sigurno nisu rezultat mehaničkoga prepisivanja, nego posljedica svjesne odluke prepisivača, a to znači da prepisivači na tome mjestu nisu bili toliko nepažljivi i prepisali nešto što nije dio njihova jezičnoga sustava, kao što je to množinska sročnost u komitativnim konstrukcijama. Očito je dakle da je to pojava koja je, iako vjerojatno rubna, u njihovu sustavu moguća.

Ako smo zaključili da nije riječ o pogreškama, postavlja se pitanje kojemu jezičnom sustavu pripadaju primjeri komitativnih konstrukcija s predikatom u množini ili dvojini, hrvatskomu crkvenoslavenskom ili starohrvatskomu (čakavskom). Koliko nam je poznato, takvi primjeri nisu zabilježeni u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima, što znači da nisu naslijeđeni iz starocrkvenoslavenskoga razdoblja. Primjeri nisu ni rezultat oponašanja latinskih predložaka. U latinskim rečenicama u kojima se pojavljuje komitativna skupina uvedena prijedlogom *cum*¹⁷ predikat je uvijek u jednini, a u množini je samo ako su imenske skupine koje su u hrvatskim prijevodima orijentir i komitativ

¹⁷ To su latinske istovrijednice primjera (4a) i (12) te primjer (10).

koordinirane veznikom *et.*¹⁸ Nadalje, u misalima i brevijarima pojavljuju se isključivo u rubrikama, koje su najčešće pisane govornim čakavskim. Jedini primjer koji nije iz rubrika primjer je (4b) iz RitKlim, ali i on je iz *Gospina plača*, teksta koji je pisan govornim čakavskim toga vremena.¹⁹ Iz toga možemo zaključiti da su ti primjeri rezultat utjecaja govornoga jezika. Na mjestu primjera (4a) i (5a) množinsku sročnost znatno češće imaju spomenici koje tradicionalno ubrajamo u sjevernu, krčko-istarsku skupinu nego oni koje svrstavamo u južnu, zadarsko-krbavsku. Kod ostalih primjera podjela na te dvije skupine nije tako jasno izražena, osobito kod primjera koji su dio struktura koordiniranih veznikom *i*. U njima i neki kodeksi koje ubrajamo u južnu skupinu imaju množinsku sročnost. Na temelju toga možemo zaključiti da je množinska sročnost bila više svojstvena sjevernijim nego južnijim čakavskim govorima. Nažalost, tu je tvrdnju trenutno nemoguće potvrditi na temelju dijalektoloških istraživanja jer navedena pojava nije dosad bila uočena i sustavno istraživana, tako da ne znamo ni njezin povijesni ni mogući suvremeni doseg. U srednjoločakavskome govoru Kukljice na otoku Ugljanu uočio ju je Mislav Benić (2021.) ističući da za nju vrijede posebna ograničenja.²⁰ Na međunarodnome znanstvenom skupu *Glagoljaštvo – baština, tradicija, inovacija* (Krk, 20 – 22. listopada 2022.) u referatu prof. dr. sc. Franje Velčića, kancelara Krčke biskupije, koji je rođen u Cresu na istoimenome otoku zabilježili smo rečenicu:²¹

- (23) Osorski arhiđakon Matej Sović zajedno s Rafaelom Levakovićem i zadarskim nadbiskupom Matejom Karamanom *sacijnjavali su* poznati trolist onih koji su u svome vremenu, ne bez neke univerzalističke vizije rimskoga katoliciteta i tadašnjega ekumenizma, provodili liniju rusifikacije hrvatskih glagoljskih liturgijskih knjiga za uporabu katoličkoga klera u liturgiji na istočnoj obali Jadrana.

¹⁸ To je slučaj u latinskim istovrijednicama primjera (5b) i (9).

¹⁹ Usp. Bašić (2015: 380): „Jezik je, kao i u svim drugim plačevima toga doba, čakavski.”

²⁰ Usp. Benić (2021: 50): „Za razliku od slične ruske konstrukcije (primjeri kao *мама с напоу пришли*), gdje predikat uvijek kongruira istovremeno s orijentiror i komitantom (odatle i množina *пришли*), u kukljičkom predikat kongruira većinom samo s orijentiror (*Áden ženŭn je u Splŭtu*), a kongruencija s oba člana je rjeđa (*ukrcáli se u autôbus Râda is mužun*), a osim toga, za nju, kako se čini, vrijede neka posebna ograničenja.”

²¹ U završnoj inačici rada, koja je objavljena 2024. u časopisu *Slovo* 74 (365–385) pod naslovom *Glagoljične knjige osorskoga arhiđakona Mateja Sovića († 1774.) koje se spominju u Sovićevoj prepisci s Albertom Fortisom*, ta je rečenica – kako sam saznao od urednika – uklonjena na intervenciju recenzenta.

Osim toga, zabilježili smo još samo jedan primjer. U sportskome prilogu podnevnoga *Dnevnika* Hrvatske televizije (HRT 1) 24. studenoga 2023. novinar i urednik Marko Šapit izgovorio je sljedeću rečenicu:²²

- (24) Ivan Dodig u paru s Amerikancem Richardom Krajicekom *plasirali su se* u finale parova na ATP turniru iz serije Masters 1000.

Naravno, premali je to broj primjera za donošenje bilo kakva određenijega suda o položaju te konstrukcije u suvremenome hrvatskom jeziku.

Zanimljivo je i pitanje odakle u (staro)čakavskim govorima množinska sročnost u komitativnim konstrukcijama. Budući da se stanje razlikuje od onoga u slovenskome jeziku, ta se pojava najvjerojatnije ne može pripisati slovenskomu utjecaju, ali, uz spontani unutarnji razvoj, jedan od poticaja za njezinu pojavu može biti talijanski utjecaj. Iako je u suvremenome talijanskom jeziku norma da je u takvim konstrukcijama predikat u jednini, kao i u suvremenome hrvatskom jeziku, opširnije gramatike ističu i mogućnost množinske sročnosti.²³ Čini se da je ta mogućnost češća u starijim talijanskim tekstovima nego u suvremenome jeziku. U Serianniyevoj se gramatici (na str. 462) ističe da smjenjivanje jedninske i množinske sročnosti još više varira u starotalijanskim tekstovima nego danas, a Giampaolo Salvi (2010: 553) za starotalijanski piše: „Quando un soggetto è accompagnato da un complemento di compagnia, l'accordo di numero può avvenire con il soggetto sintattico (33), ma l'unione di soggetto e complemento di compagnia può anche essere considerata come una coordinazione di soggetti, per cui si ha accordo al pl. (34):²⁴

(33) ... all'uscire della camera, *il Re co molti baroni* le si fece incontro per farle vergongna. (*Cronica fiorentina*, p. 122, rr. 27–28)

(34) ... *Iosep giudeo, con tutta la sua familgla e co molti altri giuderì, si battezarò...* (*Cronica fiorentina*, p. 127, rr. 33–34).”

²² Prema Wikipediji Šapit je podrijetlom iz Makarske, a naravno živi i radi u Zagrebu.

²³ Zahvaljujem na pomoći Vinku Kovačiću. Prema njegovoj obavijesti tu mogućnost navode: gramatika Luce Seriannija *Grammatica italiana : italiano comune e lingua letteraria* iz 1997., *Grande grammatica italiana di consultazione*, koju su 1991. priredili Lorenzo Renzi i Giampaolo Salvi (str. 233), *Grammatica dell'italiano antico*, koju su 2010. također uredili Giampaolo Salvi i Lorenzo Renzi, a mogućnost množinske sročnosti spominje se i u *Enciclopediji talijanskoga jezika (Enciclopedia dell'Italiano)* iz 2011. u poglavlju o sročnosti (*Accordo*), koje je napisao Stefano Telve.

²⁴ Hrvatski je prijevod Vinka Kovačića: „Kada se uz subjekt nalazi dopuna društva, sročnost može biti u odnosu na sintaktički subjekt (kao u primjeru 33), ali se sveza subjekta i dopune društva također može smatrati koordinacijom subjekata, zbog čega je sročnost množinska (kao u primjeru 34).”

4. Kako objasniti varijaciju u sročnosti?

Dosad su predložena tri moguća objašnjenja varijacije u sročnosti komitativnih konstrukcija. Najstarije je ono da se primjeri s množinskom sročnošću i strukturno razlikuju od onih s predikatom u jednini. Prema tome objašnjenju u primjerima s množinskom sročnošću komitativna je skupina dio istoga konstituenta s orijentirom,²⁵ a u primjerima s predikatom u jednini to nije, nego je ili dodatak ili dopuna predikatu.²⁶ Drugim riječima, prema tome objašnjenju primjer (4a) ima strukturu (25a), a primjer (13a), koji mu odgovara, strukturu (25b):

- (25) a. $[[_{NP} [_{NP} \text{porb}]] \text{ s } \text{žaknomb}] [_{VP} \text{svlécite ...}]$
 b. $[[_{NP} \text{porb}] [_{VP} \text{s } \text{žaknomb} \text{svléci ...}]]$.

Tania Ionin i Ora Matushansky (2003: 268–270) navode nekoliko argumenata kojima dokazuju da je struktura (25b) za komitativne skupine neodrživa. Posebno se ističe argument da komitativna skupina nije nužno povezana s položajem subjekta, nego može biti povezana i s drugim položajima u rečenici, primjerice s izravnim i neizravnim objektom i sl., što znači da je u (25b) bez dodatne teorijske aparature nemoguće odrediti s kojim je konstituentom povezana.²⁷ Nadalje, prijedlog s dvjema rječiničkim jedinicama $s(a)$ ²⁸ mora objasniti zašto te dvije jedinice imaju vrlo slično značenje i zašto komitant i s predikatom u jednini i s predikatom u množini može biti ravnopravan sudionik u događaju s orijentirom (Ionin i Matushansky 2003: 270). Zbog toga predlažu da obje vrste komitativnih konstrukcija imaju istu polaznu strukturu u kojoj je komitativna skupina dodatak imenskoj skupini, a razliku u sročnosti pripisuju razlici u pomicanju. Kod primjera s predikatom u jednini na položaj subjekta (Spec,TP) pomiče se

²⁵ Dyla (1988.) primjere s množinskom sročnošću promatra kao običnu (konjunktivnu) koordinaciju bez veznika, McNally (1993.) kao složenu imensku skupinu u kojoj je prijedložna skupina dodatak glavi (orijentiru), a Feldman (2002.) kao složenu imensku skupinu u kojoj prijedlog $s(a)$ supkategorizira dva argumenta, nominativni NP i instrumentalni NP. Drugim riječima, prema Feldman treba razlikovati dvije leksikonske jedinice $s(a)$, jednu koja je pravi prijedlog i supkategorizira samo imensku skupinu u instrumentalu i drugu koja supkategorizira dvije imenske skupine i po tome je slična vezniku *i*.

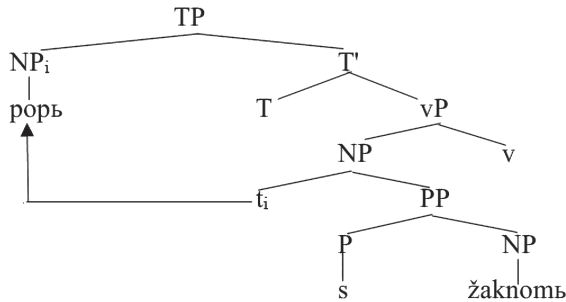
²⁶ Dodatkom predikatu smatra ih Ladusaw (1989.), a dopunom Feldman (2002.) te Vassilieva i Larson (2005.).

²⁷ Usp. Ionin, Matushansky (2003: 268): „It is unclear how a VP-internal adjunct can be interpreted to modify a possessive or how a high VP-adjunct can modify an object or an indirect object.” Usp. također Larson (2014: 17–18).

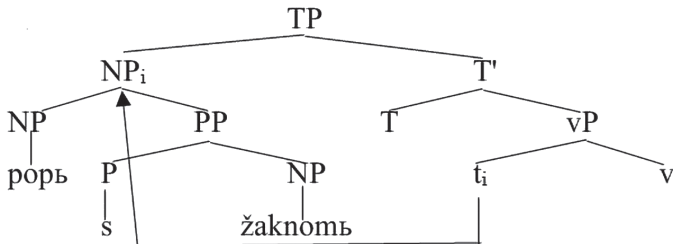
²⁸ Što, kako smo vidjeli, pretpostavlja Anna Feldman (2002.).

samo orijentir bez komitativne skupine (26a), a u primjerima s predikatom u množini/dvojini zajedno s njim pomiče se i komitativna skupina (26b):

(26) a.



b.

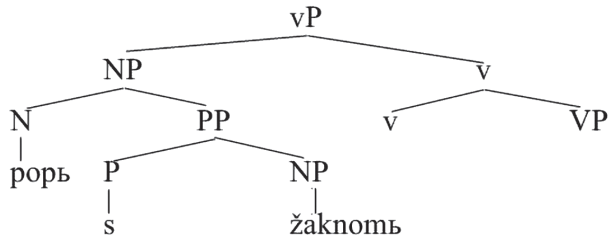


Bradley Larson (2014.) tvrdi da ni jednoobrazni pristup Ionin i Matushansky ne može na zadovoljavajući način objasniti sročnost u komitativnim konstrukcijama u ruskome jeziku. Sporni su za takav pristup primjeri u kojima rečenični subjekt nije pomaknut na položaj Spec,TP.²⁹ Budući da je to pomicanje ključno za razliku u sročnosti, pristup ne može objasniti različitu sročnost u primjerima bez njega. Larson (2014: 22–26) također dokazuje da taj pristup, kao ni tradicionalni, ne može na odgovarajući način opisati razlike između komitativne i tradicionalne koordinacije, a ako se prihvati minimalistička teorija ogoljene frazne strukture, tada se suočava i s teorijskim problemom da

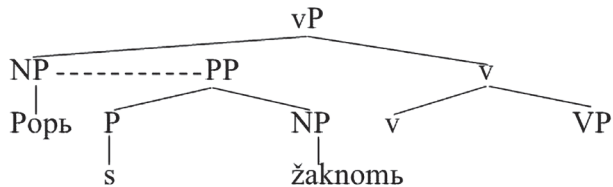
²⁹ Usporedi primjere (16) i (17) u Larson (2014: 20). Isti površinsku strukturu s njima ima i Benićeve primjer *ukrcâli se u autôbus Râda is mûžun* naveden gore u bilješci 20.

pomicanje prikazano u (26a) nije dopušteno (Larson 2014: 26–28). Tomu treba dodati i činjenicu da je (26a) kao prikaz strukture primjera (13a) prihvatljiv samo ako pretpostavimo da glagol ostaje na svojem polaznom položaju (v), a to je u najmanju ruku sporno. Josip Galić (2023: 112–126), na temelju položaja niskorečeničnih priloga, dokazuje da se imperativi pomiču iz VP područja na viši položaj u strukturi rečenice, točnije na položaj glave Mod koji je iznad projekcije TP. Ako je to točno, onda u primjeru (13a) komitativna skupina ne može biti na položaju Spec,vP jer se nalazi ispred glagola. Kao alternativu ranijim objašnjenjima Larson predlaže opis u kojemu, kao i Ionin i Matushansky (2003.), pretpostavlja da je komitativna skupina pridružena NP, ali pretpostavlja početnu strukturnu dvosmislenost među primjerima s jedninskom i množinskom sročnošću, u čemu na određeni način slijedi tradicionalni pristup. Njegov se opis temelji na razdvajanju operacije *spoji* na dvije neovisne operacije: *ulančaj* i *etiketiraj*. Dakle, umjesto da razliku u sročnosti izvodi razlikom u pomicanju, on je izvodi razlikom u etiketiranju. U primjerima s množinskom sročnošću orijentir i komitativna skupina ulančani su i etiketirani, kako je prikazano u (27a), dok su u primjerima s jedninskom sročnošću samo ulančani, ali ne i etiketirani, što je prikazano u (27b).

(27) a.



b.



U (27a) imenska i prijedložna skupina ulančane su i etiketirane etiketom NP te čine sintaktičku jedinicu koja može biti meta daljnjih sintaktičkih operacija. Nasuprot tomu, iste su skupine u (27b) samo ulančane i zato nisu kao jedna cjelina sintaktička meta, ali mogu biti interpretirane kao povezane jedinice.

Sporan je za Larsonov pristup opis primjera (6). Kako je već spomenuto, u njemu je participska konstrukcija *častno obléčen'* sročna samo s orijentiranjem, što bi prema Larsonovu pristupu trebalo značiti da je komitativna skupina samo ulančana, ali ne i etiketirana, za razliku od primjera (5b'–b'') u kojima je i etiketirana, pa je i participska konstrukcija *častno obléčeni* u množini. Problem je, međutim, da je glavni glagol *važgubt* u obama slučajevima u množini, a to bi trebalo značiti da je i u primjeru (6) komitativna skupina ne samo ulančana nego i etiketirana. Rezultat je paradoksalna situacija da u tome primjeru komitativnu skupinu treba smatrati istodobno i etiketiranom i neetiketiranom. Očito je, dakle, da ni Larsonova teorija ne može na zadovoljavajući način objasniti promjenljivu sročnost u našim primjerima i da treba potražiti novo objašnjenje za nju.

Objašnjenje koje ovdje predlažemo temelji se na radu Mare Frascarelli (2007.), koja tvrdi da leksikalizirani 'subjekti' u jezicima s nultim subjektom nisu na položaju sintaktičkoga subjekta, nego na položaju temično-smjenidbenoga topika³⁰ u lijevome rečeničnom rubu (u području glave C) i povezani su s praznom pronominalnom kategorijom *pro* na položaju specifikatora projekcije vP. Drugim riječima, slijedeći Frascarelli (2007: 718), za primjere (4), (5), (13) i (14) predlažemo sljedeću strukturu:³¹

(28)

$$[\text{TopP } \text{porb} \text{ s } \text{žaknom} \text{žakni} \text{ [Top}^0 \text{ [... [AgrP [Agr}^0 \text{ [vP } \textit{pro} \text{ [vP ...] ...]]]]]]]$$

[-----SROČNOST-----]

U strukturi (28) glava Agr – odnosno T u teorijama s neraščlanjenom rečeničnom infleksijom – provjerava svoja sročnosna obilježja s argumentom *pro* koji je na

³⁰ Naziv *temično-smjenidbeni topik* prijevod je engleskoga *Aboutness-shift Topic*. Josip Galić (2023: 198) rabi naziv *očemnosno-smjenidbeni topik*, čiji je prvi dio (*očemnosni*), kako navodi u bilješki na istoj stranici, preuzeo iz radova iz područja informacijskih i komunikacijskih znanosti. Međutim, u terminološkoj bazi *Struna* Instituta za hrvatski jezik preporučuje se naziv *temičnost*, a *očemnost* se navodi kao nepreporučeni naziv.

³¹ Primjer (28) djelomice je pojednostavnjen u odnosu na prikaz Mare Frascarelli koji ima oblik $[\text{ShiftP } \text{DP}_{[\text{aPn}]} \text{ [Shift}^0 \text{ [... [AgrSP [Agr}^0 \text{ [vP } \textit{pro}_{[\text{aPn}]} \text{ [vP ...] ...]]]]]]$. Usp. također Galić (2023: 199).

položaju Spec,vP, ali nema nikakvu ulogu u njegovoj identifikaciji. *Pro* svoja gramatička obilježja i interpretaciju dobiva od temično-smjenidbenoga topika koji se nalazi u lokalnome području glave C (Frascarelli 2007: 722).³² Razlika u sročnosti među primjerima (4) i (5) s jedne i (13) i (14) s druge strane može se objasniti pretpostavkom da prazna zamjenica *pro*, kao i leksikalizirane zamjenice, može imati i tzv. razdijeljeni antecedens.³³ U primjerima (4) i (5) koreferentna je i s orijentirom i s komitantom (ima razdijeljen antecedens), a u primjerima (13) i (14) samo s orijentirom. Tada je jednostavno opisati i razliku među primjerima (5b'–b'') i (6). Struktura primjera (5b'') ima oblik:

- (29) [TopP pop_i s žakni_j [pro_{i,j} častno oblêčeni] [Top⁰ [... [vP pro_{i,j} vaŷgut' svêće okolo oltara]]]],

a primjer (6) oblik:

- (30) [TopP p(o)p_i s ž(a)kni_j [pro_i častno oblêčen'] [Top⁰ [... [vP pro_{i,j} v'ž'gut' sv(ê)će oh(r)st] olt(a)ra]]].

Pretpostavljanjem prazne zamjenice *pro* na dubinskome položaju subjekta (Spec,vP) može se objasniti varijacija u sročnosti i u primjerima u kojima orijentir i komitant nisu susljedni te u primjerima koordiniranim s pomoću veznika *i*. Kako je vidljivo iz primjera, množinska/dvojinska sročnost moguća je samo u (su)rečenicama u kojima su i orijentir i komitant ispred predikata, što vjerojatno znači da su na višemu strukturnom položaju od praznoga zamjeničnog subjekta *pro*. Ako je komitant iza predikata, onda je u toj surečenici predikat sročan samo s orijentirom. Ako je orijentir u jednini, tada je i predikat u jednini. Ako su i orijentir i komitant ispred predikata, tada predikat može biti i u jednini i u množini. Na primjer, u prvoj je surečenici primjera navedenih u (9) ispred predikata *oblêčet' se* samo orijentir, pa stoga predikat mora biti u jednini. Nasuprot tomu, u drugoj su surečenici i orijentir i komitant ispred predikata *poklonite se/poklonet' se*, pa predikat može biti u množini, ali i u jednini kako pokazuje odgovarajući primjer (15) s glagolom *pokleknet' se* u jednini. Isto tako, u primjerima (11) komitant *sb žakni* nalazi se iza predikata u prvim

³² Problem provjere/pridruživanja nominativa kao padeža komitativnoj skupini na položaju Spec,Top može se riješiti pretpostavkom da je u (staro)hrvatskome nominativ postavni (engl. *default*) padež, kako za grčki pretpostavljaju Artemis Alexiadou i Elena Anagnastopoulou (2020: 322) i da mu nije potrebna provjera. Alexiadou i Anagnastopoulou pretpostavljaju da glava T(Agr) ima tumačljiva obilježja broja (i roda) koja se nakon provjere ne brišu.

³³ Za suvremeni hrvatski to potvrđuje primjer *Dominik je javio Luki da su pobijedili na natječaju*, u kojemu je prazni subjekt zavisne surečenice koreferentan i s Dominikom i s Lukom, a u primjeru *Dominik je javio Luki da je pobijedio na natječaju* samo s Dominikom (ili Lukom).

dvama konjunktima *otstupi* i *svlêci se* i zato oni mogu biti samo u jednini, a ispred glagola *rcête* u završnome konjunkt, koji onda može biti u množini ili jednini, što potvrđuju primjeri (16).³⁴ Lako je objasniti zašto u (su)rečenicama u kojima je komitant iza predikata predikat može biti samo u jednini. Budući da je neizrečeni subjekt *pro* na višemu položaju od komitanta, njegova koreferencija s komitantom značila bi da je komitant vezan, a to nije svojstveno referencijalnim izrazima. U teoriji načela i parametara to bi značilo kršenje načela C teorije vezanja.

5. Zaključak

Dosad u literaturi o hrvatskoglagoljičnim tekstovima nisu bile uočene ni opisane sastavne komitativne strukture u kojima je predikat u množini/dvojnini i onda kad je orijentir u jednini, tj. u kojima je predikat sročan s cijelom komitativnom skupinom, a ne samo s orijentirrom. U korpusu smo pronašli više od četrdeset takvih primjera i podijelili smo ih u nekoliko skupina. Prvu skupinu čine primjeri u kojima su orijentir i komitant susljedni, tj. pojavljuju se neposredno jedan uz drugi. Dvije su podskupine u toj skupini. Prvu čine primjeri u kojima su i orijentir i komitant u jednini, a drugu oni u kojima je orijentir u jednini, a komitant u množini. U drugoj su skupini primjeri u kojima orijentir i komitant nisu susljedni, ali se nalaze u istoj surečenici, a množinski je predikat u drugoj surečenici. Treću skupinu čine primjeri u kojima komitant nije u istoj surečenici s orijentirrom, nego s predikatom koji je u množini. U drugoj i trećoj skupini više je primjera u kojima su surečenice dio koordinirane strukture povezane veznikom *i*. Zabilježili smo i nekoliko primjera u kojima orijentir nije izražen. Također smo utvrdili da za sve navedene primjere konstrukcija postoje primjeri u kojima predikat nije u množini/dvojnini, nego u jednini, tj. sročan je samo s orijentirrom. U trećemu smo poglavlju zaključili da primjeri s množinskom sročnošću nisu slučajne pisarske pogreške, nego pojava koja je dio starohrvatskoga čakavskog sustava, a ne hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika. Utvrdili smo

³⁴ U skladu s novijim istraživanjima pretpostavljamo da koordinirane strukture nisu drukčije od ostalih sintaktičkih struktura, tj. da su hijerarhijski ustrojene i da se granaju binarno. Ukratko o tome vidi u Mihaljević (2018: 200–201). Treba također napomenuti, posebice povezano s primjerima kao što su (11) i (16), u kojima orijentir nije izražen, da prema Frascarelli (2007: 721) temično-smjenidbeni topik može biti neizrečen ako se nastavlja.

da nije riječ o pojavi koja je naslijeđena iz starocrkvenoslavenskoga razdoblja i nije preuzeta iz latinskih predložaka. Uz spontani unutarnji jezični razvoj mogući je poticaj njihovu nastanku utjecaj (staro)talijanskoga, kojemu prema povijesnim gramatikama takve strukture nisu bile strane. U četvrtome smo poglavlju razmotrili dosadašnja objašnjenja varijacije u sročnosti komitativnih konstrukcija u slavenskim jezicima, koja se temelje uglavnom na ruskim i poljskim primjerima, i utvrdili da nijedno od njih ne može na zadovoljavajući način opisati sve naše primjere. Stoga smo predložili novo objašnjenje, koje se temelji na pretpostavci da leksikalizirani 'subjekti' u jezicima s neizrečenim subjektom nisu na sintaktičkome položaju subjekta (Spec,TP), nego na položaju topika, a da je na dubinskome položaju subjekta (Spec,vP) prazna zamjenica *pro* koja može imati i razdijeljeni antecedens, tj. biti koreferentna ili samo s orijentirom ili i s orijentirom i s komitantom i tada s njome sročni predikat može biti u množini. Utvrdili smo također da je množinska sročnost moguća samo onda kad su i orijentir i komitant ispred predikata. Kad je komitant iza predikata, predikat može biti samo u jednini. Objasnili smo to činjenicom da bi u tome slučaju, kad bi predikat bio u množini, to značilo da je *pro* koreferentan i s komitantom koji je u rečeničnoj strukturi na nižemu položaju od njega, što bi značilo da komitant nije slobodan, nego vezan, a to nije karakteristično za referencijalne izraze koji moraju biti slobodni. Buduća će istraživanja pokazati je li takvo objašnjenje održivo.

Kratice glagoljičnih izvora

- BrBer₂ – 2. beramski (ljubljski) brevijar (15. st.)
BrVb₁ – 1. vrbnički brevijar (13.–14. st.)
BrVb₂ – 2. vrbnički brevijar (14. st.)
BrVb₃ – 3. vrbnički brevijar (15. st.)
BrVO – Brevijar Vida Omišljanina (1396.)
MBer₁ – 1. beramski (ljubljski) misal (oko 1420.)
MBer₂ – 2. beramski (ljubljski) misal (15. st.)
MBerl – Berlinski misal (1402.)
MBrib – Bribirski misal (15. st.)
MHrv – Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića (oko 1404.)
MKop – Kopenhaški misal (14. st.)
MKož – Kožičićev misal (tiskan 1531.)
MN – Novljanski misal (poč. 15. st.)
MNov – Misal kneza Novaka (1368.)
MNY – Njujorški misal (15. st.)
MOxf₁ – 1. oksfordski misal (15. st.)
MOxf₂ – 2. oksfordski misal (15. st.)
MPM – Misal Pavla Modrušanina (tiskan 1528.)
MPt – Prvotisak misala (tiskan 1483.)
MRoč – Ročki misal (oko 1420.)
MSegn – Senjski misal (tiskan 1494.)
MVat₄ – Vatikanski misal *Illirico* 4 (poč. 14. st.)
MVat₈ – Vatikanski misal *Illirico* 8 (1435.)
MVb₁ – 1. vrbnički misal (1456.)
MVb₂ – 2. vrbnički misal (1462.)
RitKlim – Klimantovićev obrednik (1501.–1512.)

Literatura

- ALEXIADOU, ARTEMIS; ANAGNOSTOPOULOU, ELENA. 2020. Rethinking the nature of nominative case. *Syntactic Architecture and Its Consequences: Synchronic and Diachronic Perspectives, Volume 2: Inside syntax*. Ur. Bárány, András; Biberauer, Theresa; Douglas, Jamie; Vikner, Sten. Language Science Press. Berlin. 307–331.
- ARHIPOV, ALEKSANDR VLADIMIROVIČ. 2005. K tipologiji komitativnih konstrukcij. Čast' I. opredelenie i formal'naja tipologija. *Voprosy jazykoznanija* 4. 76–100.
- ARHIPOV, ALEKSANDR VLADIMIROVIČ. 2008. K tipologiji komitativnih konstrukcij. Čast' II. polisemija komitativnih konstrukcij. *Voprosy jazykoznanija* 3. 22–50.
- BAŠIĆ, PETAR. 2015. Gospin plač u Klimantovićevu zborniku I. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 47. 377–381.
- BENIĆ, MISLAV. 2021. Instrumental, komitativ i karitiv u kukljičkom govoru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 47/1. 1–81.
- BURUKINA, IRINA. 2024. Restricting person in comitative conjunction. *Journal of Slavic Linguistics, Volume 32, No. FASL 31 extra issue*. 1–18.
- DALRYMPLE, MARY; HAYRAPETIAN, IRENE; HOLLOWAY-KING, TRACY. 1998. The Semantics of the Russian Comitative Construcions. *Natural Language and Linguistic Theory* 16. 597–631.
- DYLA, STEFAN. 1988. Quasi-comitative Coordination in Polish. *Linguistics* 26. 383–414.
- DYLA, STEFAN; FELDMAN, ANNA. 2003. On comitative constructions in Polish and Russian. Paper presented at the Fifth European Conference on Formal Description of Slavic Languages, Leipzig, November 26–28, 2003.
- FELDMAN, ANNA. 2002. On NP-coordination. *The UIL OT Yearbook*. Ur. Baauw, Sergio; Huiskes, Mike; Schoorlemmer, Maaïke. Institute of Linguistics OTS. Utrecht. 39–67.
- FELDMAN, ANNA. 2003. Comitative and plural pronoun constructions. *Proceedings of the 17th Annual Meeting of the Israel Association of Theoretical Linguistics*. Ur. Falk, Yehuda N. <http://atar.mscc.huji.ac.il/~english/IATL/17/TOC.html> (pristupljeno 13. prosinca 2024.).
- FRASCARELLI, MARA. 2007. Subjects, Topics and the Interpretation of Referential Pro: An Interface Approach to the Linking of (Null) Pronouns. *Natural Language & Linguistic Theory* 25/4. 691–734.
- GALIĆ, JOSIP. 2023. *Sintaksa imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut. Zagreb.
- HASPELMATH, MARTIN. 2007. Coordination. *Language Typology and Syntactic Description. Second edition, Volume II: Complex Constructions*. Ur. Shopen, Timothy. Cambridge University Press. Cambridge. 1–51.

HCJ 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada–Staroslavenski institut. Zagreb.

IONIN, TANIA; MATUSHANSKY, ORA. 2003. DPs with a twist: A unified analysis of Russian comitatives. *Formal approaches to Slavic linguistics: The Amherst meeting 2002*. Ur. Browne, Wayles i dr. Ann Arbor, MI. 255–274.

LADUSAW, WILLIAM A. 1989. Group Reference and the Plural Pronoun Construction. *Papers on the Plural Pronoun Construction and Comitative Coordination*. UCSC Syntax Research Center Report SRC-89-02. 1–7.

LARSON, BRADLEY. 2014. Russian Comitatives and the Ambiguity of Adjunction. *Journal of Slavic Linguistics* 22/1. 11–49.

M McNALLY, LOUISE. 1993. Comitative Coordination: A Case Study in Group Formation. *Natural Language and Linguistics Theory* 11. 347–379.

MIHALJEVIĆ, MILAN. 2011. Der Dual im Kroatisch-Kirchenslavischen. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 57. 131–138.

MIHALJEVIĆ, MILAN. 2018. The Structure of Coordination: Evidence from Croatian Church Slavonic. *FASL 25: The Third Cornell Meeting 2016*. Ur. Browne, Wayles i dr. Michigan Slavic Publications. Ann Arbor. 200–213.

SALVI, GIAMPAOLO. 2010. L'accordo. *Grammatica dell'italiano antico*. Ur. Salvi, Giampaolo; Renzi, Lorenzo. Il Mulino. Bologna. 547–568.

STASSEN, LEON. 2000. AND-languages and WITH-languages. *Linguistic Typology* 4. 1–54.

TRAWINSKI, BEATA. 2005. Plural comitative constructions in Polish. *Proceedings of the 12th International Conference on Head-Driven Phrase Structure Grammar*. Ur. Müller, Stefan. Department of Informatics, University of Lisbon. 375–395.

TRAWINSKI, BEATA. 2012. AND-Type versus WITH-Type Conjunctions: Towards a Corpus-Based Study. *Slavic Languages in Formal Grammar. Proceedings of FDSL 8.5, Brno 2010*. Ur. Ziková, Markéta; Dočekal, Mojmir. Peter Lang Verlag. Frankfurt am Main. 221–232.

UHLIK, MLADEN; ŽELE, ANDREA. 2019. Slovenian Comitative Constructions with Dual Personal Pronouns. *Rhema* 3. 115–132.

VASSILIEVA, MASHA. 2000. On the Typology of Russian Comitatives. *Proceedings of the 9th Annual Workshop on Formal Approaches to Slavic Linguistics: The Bloomington Meeting 2000*. Ur. Franks, Steven; Holloway-King, Tracy; Yadroff, Michael. Michigan Slavic Publications. Ann Arbor, MI. 327–344.

VASSILIEVA, MASHA; LARSON, RICHARD K. 2005. The Semantics of the Plural Pronoun Construction. *Natural Language Semantics* 13/2. 101–124.

Comitative Coordination in Croatian Glagolitic Texts

This paper discusses comitative constructions in Croatian Glagolitic texts, which have not been previously identified in literature. These constructions feature a comitative group as the subject, while the predicate appears in the plural even when the landmark is singular. The examples are divided into three groups: (1) those in which the landmark and the associate appear directly next to each other; (2) those in which the landmark and the associate are not adjacent but are in the same clause, with the plural predicate in a subsequent clause; and (3) those in which the associate is not in the same clause as the landmark, but is instead in the clause with the plural predicate. For all three types of constructions, there are also examples where the predicate is in the singular, i.e., agrees only with the landmark. Due to the relatively large number of examples (more than 40) and the fact that different copies of the texts do not align in other elements of the construction, the author concludes that these are likely not spontaneous scribal errors, but rather a systematic, albeit marginal, phenomenon in Old Čakavian. Having established that existing explanations for agreement variation in comitative constructions in other Slavic languages cannot adequately account for all the examples from Croatian Glagolitic texts, the author proposes an explanation based on the hypothesis that lexicalized subjects in pro-drop languages do not occupy the syntactic subject position (Spec,TP), but rather the topic position, while the deep syntactic subject position (Spec,vP) contains a null pronoun *pro*, which may have a split antecedent—i.e., it may be coreferential with either the landmark alone or with both the landmark and the associate. Plural agreement is only possible when both the landmark and the associate precede the predicate. When the associate follows the predicate, the predicate can only be in the singular.

Ključne riječi: sastavne komitativne strukture, hrvatskoglagoljični tekstovi, sročnost

Keywords: comitative coordination, Croatian Glagolitic texts, agreement
